

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

НІКУЛІНА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

**ГЕНДЕРНО - ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ІНСТИТУТУ
ПІСЛЯДИПЛОНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ)**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня
магістра публічного управління

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сьогодні дуже важливим чинником глобального розвитку і фундаментальним правом людини є політика гендерної рівності. Поняття «гендер» стосується не біологічної статі людини, а тих соціальних ролей, характеристик, особливостей, які представники відповідно чоловічої або жіночої статі мають в суспільстві під впливом дії соціально-культурних факторів (виховання, освіти, традиції, культури тощо). Зокрема, коли говорять що «вчитель – жіноча професія», а «військовий – чоловіча професія», то мова йде не про статеві відмінності, а про гендерні. Бо біологічна стать до таких висновків не має стосунку. Основні завдання, які стоять перед сучасною Україною, і які потребують забезпечення всіх зусиль як на рівні держави, так і на рівні органів місцевого самоврядування, на впровадження розпочатих реформ, зокрема, і, шляхом систематичного вивчення витрат на всіх секторах бюджетування (державний, місцевий) відносно чоловіків, жінок і коригування бюджету з метою рівного доступу до фінансових ресурсів.

Одним із визначних аспектів ефективності таких реформ є врахування гендерного аспекту. Фактично гендерне бюджетування – це державний інструмент для ефективного запровадження гендерного підходу майже в усі аспекти економічної і соціальної політики й для забезпечення відповідного розподілу бюджету на користь не лише жінок і чоловіків, а й найбільш соціально незахищених категорій населення – дітей, пенсіонерів тощо; забезпечення гендерної рівності у виконанні цільових та бюджетних програм бюджетів усіх рівнів (державного, місцевих).

Концепція ГОБ задумана як гнучкий механізм вироблення цільових стратегій для забезпечення справедливого розподілу ресурсів в інтересах різних соціальних груп населення. Так, починаючи з 1995 року ряд міжнародних організацій та інституцій, а саме Фонд розвитку для жінок ООН (ЮНІФЕМ, зараз ООН Жінки), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН) та інші, виступили ініціаторами стратегії гендерно-орієнтованого бюджетування (ГОБ).

Гендерна рівність в освіті, зокрема, на рівні закладів післядипломної освіти, є дуже важливою і маловивченою. Зазначене вказує на необхідність дослідити гендерні аспекти в освітній галузі – у частині підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів закладами післядипломної освіти і вказати на основні проблеми та гендерні розриви, якщо такі існують.

Освіта є ключовим чинником у будь-якій політиці, спрямованій на забезпечення рівних прав і можливостей, досягнення гендерної рівності, але, натомість, часто галузь

освіти є джерелом гендерних стереотипів та упереджень.

У рамках ініціативи із запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в Україні, Міністерство фінансів України за підтримки проекту «Гендерне бюджетування в Україні» розпочало пілотну роботу з гендерного бюджетного аналізу програм, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів.

Метою цього проекту є підвищення економічної ефективності і прозорості бюджетних асигнувань з урахуванням різних потреб жінок і чоловіків шляхом впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування (ГОБ) в Україні. Посилення результатів бюджетної політики шляхом введення гендерного і соціального аспекту як аналітичної категорії, що безпосередньо сприяє реформуванню управління державними фінансами є необхідними в нашій країні зокрема.

Гендерний бюджетний аналіз програм проводився на основі розподілених за статтю показників соціально-демографічного розвитку області, показників бюджету отримувачів послуг, що надаються за рахунок коштів місцевих бюджетів та ін.

Гендерно-орієнтоване бюджетування дає змогу виявити існуючі гендерні проблеми та сприяти покращанню надання якісних послуг для слухачів-педагогів: жінок і чоловіків. Для якісного, глибинного аналізу процесів, які відбуваються у соціально-економічній сфері з позиції гендерного підходу не вистачає системи показників, яка відображала б не лише кількісний, але й якісний аспекти змін і прогресу. Незважаючи на всі переваги гендерно-орієнтованого бюджетування, ця стратегія не є поширеною в Україні.

Стан наукової розробки теми. Значний внесок у дослідження гендерно – орієнтовного бюджетування зробили як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, серед яких можна відзначити: В. Близнюк, Д. Елсон (D. Elson), К. Феофанова, Л. Лобанова, Л. Ржаніцина, М. Соколик, Н. Чекоріна, О. Мезенцева, О. Романюк, Р. Шарп, С. Гаращенко, С. Рощина та ін. Однак, незважаючи на накопичений досвід та значну кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, дослідження актуалізується тим, що в Україні практично не створено науково обґрунтованої теорії принципу гендерної рівності та механізму його забезпечення.

Метою дослідження є вивчення становища жінок і чоловіків у конкретній сфері, щоб з'ясувати наявні гендерні проблеми та можливі прояви нерівності.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- розглянути історію впровадження гендерно-орієнтованого бюджетування;
- висвітлити поняття та принципи гендерного бюджетування;
- визначити нормативно-правову базу гендерного бюджетування;

- проаналізувати можливості та перспективи гендерного бюджетування на місцевому рівні;
- дослідити результати гендерно-орієнтованого бюджетного аналізу програми у МОШПО.

Об'єктом дослідження є гендерно-орієнтоване бюджетування, як інструмент, що спрямований на об'єднання гендерної складової у бюджетний процес, який необхідно розглядати як впливовий елемент управлінської діяльності, який пов'язаний із розробкою бюджетів різних рівнів, що надає важливу інформацію фахівцям, які вирішують щодо розподілу бюджетних коштів.

Предметом дослідження є гендерно-орієнтоване бюджетування, на прикладі МОШПО.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складає сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Для аналізу сутності гендерного бюджетування використовувалися методи синтезу та аналізу, метод єдності логічного та історичного; за допомогою історико-правового методу досліджувались передумови розвитку гендерного бюджетування. Як загальнонауковий метод використовувався системний підхід, який дозволив проаналізувати розвиток гендерного бюджетування у законодавстві України, а також визначити проблемні питання гендерної політики в цій сфері. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат в сфері гендерного бюджетування.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти не орієнтований на вирішення проблем забезпечення рівних прав та можливостей різних груп жінок та чоловіків. Як і загалом, вся галузь освіти, МОШПО відчуває на собі нестачу у фінансуванні, тому, праця тут стала менш престижною і менш оплачуваною. До невисокої заробітної плати, тут додалися велике навчальне навантаження, складання і написання різноманітних програм, планів та звітів. Дані обставини не лише «відлякують» чоловіків від викладацької професії, а й ведуть до дискваліфікації тих, хто працює викладачем. Тому, більшість працюючих у сфері освіти складають жінки; серед слухачів, які пройшли курси підвищення кваліфікації чисельно, також переважають жінки. Тобто, представництво чоловіків-педагогів та жінок-педагогів за фаховими напрямками не є збалансованими. Разом з тим, у сфері освіти відбувається формування і всебічний розвиток особистості – вчителя, викладача, чи то чоловіка, чи то жінки.

Включення гендерних аспектів дає можливість не лише зафіксувати існуючі гендерні проблеми для подальшого їх обліку та розв'язання, а й забезпечити надання послуг у сфері освіти з урахуванням потреб різних груп жінок та чоловіків області, бути основою для нових

системних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що гендерно-орієнтовне бюджетування дозволяє проаналізувати та перерозподілити дохідні джерела та видаткову частину таким чином, щоб потреби населення громади, а це жінки і чоловіки за різними соціальними та віковими категоріями, були належно представлені в бюджеті. Зокрема, як виконання бюджету впливає на чоловіків і жінок, та хто при цьому отримує найбільшу користь від бюджетних рішень.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують сім підрозділів, висновків, додатків і списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок, основного тексту – 69 сторінок. Список використаної літератури налічує 70 позиції. Робота містить 9 таблиць, 9 рисунків та 3 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і рівень розробленості обраної теми; визначено мету й основні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; описано наукову новизну; встановлено практичне значення одержаних результатів магістерської роботи; зазначено структуру й обсяги роботи.

У **першому розділі** «Гендерно-орієнтоване бюджетування як актуальний напрям державної політики» розглянуто гендерно-орієнтовне бюджетування як інструмент, який передбачає детальний аналіз бюджетних асигнувань щодо їх впливу на кінцевих споживачів послуг – жінок та чоловіків, дівчат та хлопців.

Підрозділ 1.1. «Історія розвитку гендерного бюджетування». Історичні аспекти розвитку гендерно-орієнтованого бюджетування як інструменту гендерної політики мають порівняно нещодавнє походження. Стосовно нашої країни, то гендерне бюджетування наразі на стадії свого становлення та запровадження у національну систему. З приводу тенденцій розвитку гендерного бюджетування в Україні, то вважаємо, що його системне запровадження може сприяти: підвищенню якості управління державними та місцевими фінансами; покращенню економічної ефективності та результативності; удосконаленню розподілу фінансових ресурсів; заохоченню ефективного управління та якісного надання послуг; заохоченню досягнення розвитку людського потенціалу та цілей гендерної рівності; моніторингу досягнення політичних цілей, зокрема в контексті забезпечення гендерної рівності; підвищенню прозорості, підзвітності та участі громадськості в плануванні та реалізації бюджетів.

У підрозділ 1.2. «Поняття та принципи гендерно-орієнтовного бюджетування»

Розробка гендерно-орієнтованого бюджету дозволяє побачити, як доходи та видатки бюджету впливають на соціально-економічне становище й можливості різних груп жінок та чоловіків, а також на аспекти рівності між жінками й чоловіками у країні. Як інструмент управлінської технології, ГОБ дозволяє оцінити, як і якою мірою державна політика у сфері розподілу видатків бюджету впливає на жінок і чоловіків як споживачів послуг, користувачів інфраструктури та платників податків. Гендерний бюджетний аналіз, що закладений в основі гендерно-орієнтовного бюджетування створює передумови для впровадження принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності та забезпечує сталий розвиток суспільства. Важливо зазначити, що гендерний бюджетний аналіз передбачає не лише сегрегацію за статтю, але й враховує інші соціальні категорії, такі як вік, соціально-економічне становище, місце проживання, освітній рівень та інше, за умови, що це є доцільним, а необхідні дані наявними.

Тобто, у центрі уваги ГОБ – реальні потреби та інтереси жінок і чоловіків, які, в свою чергу, мають бути рівною мірою враховані у процесі формування державного й місцевих бюджетів.

У другому розділі *«Особливості впровадження гендерного бюджетування в Україні»* проаналізовано аспекти гендерно-орієнтованого бюджетування.

У підрозділі 2.1. «Нормативно-правова база гендерно-орієнтовного бюджетування» показано, що Україна має міцну нормативно-правову базу з питань гендерної рівності. Зокрема серед основних, спрямованих на реалізацію жінками і чоловіками рівних прав і можливостей, є Конституція України, яка закріпила рівність прав жінки і чоловіка

Проте питання правової регламентації гендерного бюджетування все ще залишається нагальним для вирішення, необхідним є прийняття спеціального закону, який би забезпечував рівні можливості для жінок та чоловіків в бюджетній сфері.

У підрозділі 2.2. «Гендерно-орієнтоване бюджетування у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти» охарактеризовано роль післядипломної педагогічної освіти в умовах впровадження бюджетування.

У третьому розділі *«Перспективи запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в практичну діяльність органів публічного управління»* висвітлено, те що впровадження вимагає широкого спектра діяльності в області законодавства і бюджетування. Більше того, необхідною умовою є розробка нормативно-правової бази та вітчизняної методології гендерного бюджетування, а також системи показників

гендерного аналізу бюджету.

У підрозділі 3.1. «*Можливості та перспективи гендерного бюджетування на місцевому рівні в Україні*» проаналізовано основні завдання, які стоять перед сучасною Україною, і які потребують забезпечення всіх зусиль як на рівні держави, так і на рівні органів місцевого самоврядування, на впровадження розпочатих реформ, зокрема, і, шляхом систематичного вивчення витрат на всіх секторах бюджетування (державний, місцевий) відносно чоловіків, жінок і коригування бюджету з метою рівного доступу до фінансових ресурсів.

Одним із визначних аспектів ефективності таких реформ є врахування гендерного аспекту. Фактично гендерне бюджетування – це державний інструмент для ефективного запровадження гендерного підходу майже в усі аспекти економічної і соціальної політики й для забезпечення відповідного розподілу бюджету на користь не лише жінок і чоловіків, а й найбільш соціально незахищених категорій населення – дітей, пенсіонерів тощо; забезпечення гендерної рівності у виконанні цільових та бюджетних програм бюджетів усіх рівнів (державного, місцевих).

У підрозділі 3.2. «*Результати гендерного бюджетного аналізу програми*» дійшли до висновку, що вона не орієнтована на вирішення проблем гендерної рівності у суспільстві, чи подолання гендерного розриву у представництві жінок та чоловіків серед педагогів у галузі освіти. Програма гендерно-нейтральна і орієнтована на забезпечення підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів закладами післядипломної освіти. Для якісного, глибинного аналізу процесів, які відбуваються у соціально-економічній сфері з позиції гендерного підходу не вистачає системи показників, яка відображала б не лише кількісний, але й якісний аспекти змін і прогресу. Для цього необхідно включити гендерні показники до Паспорту бюджетної програми «Підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів закладами післядипломної освіти». до форми Зведення планів (звітів) показників мережі, штатів і контингентів установ, що фінансуються з місцевих бюджетів та удосконалити окремі форми бюджетної звітності.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі охарактеризовано гендерно-орієнтоване бюджетування та здійснено ґрунтовний огляд перспектив його запровадження. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки:

Гендерно-орієнтоване бюджетування є новим підходом до процесу реформування системи управління державними фінансами в Україні та спрямоване на вдосконалення бюджетного процесу. Урахування принципу забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків у фінансовій сфері передбачає здійснення необхідних змін у нормативно-правових актах, що використовуються в бюджетному процесі на державному і місцевому рівнях. Введення гендерної компоненти до формування та виконання бюджету повинне супроводжуватися широкомасштабною аналітичною роботою, фаховим моніторингом усіх сфер життя суспільства за статтю, запровадженням механізму регулювання гендерних відносин, створенням інформаційних порталів щодо актуалізації питання гендерної рівності.

Запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в сферу бюджету і фінансів пов'язано з гендерними дослідженнями, які акцентували увагу на тому, що поняття “гендер” є в першу чергу соціальним конструктом і має враховувати комплексну реалізацію інтересів обох статей. Енциклопедичний словник з державного управління визначає гендерну політику як “сукупність теоретичних принципів і практичних заходів, які розробляються й реалізуються державою у сфері взаємовідносин між статевими групами суспільства з метою забезпечення певних можливостей для чоловіків і жінок у використанні економічних і соціально-політичних прав”.

Удосконалення законодавчої бази, інституційної та виборчої систем, створення механізму, який полегшуватиме доступ жінки до парламенту та інших органів державної влади, повинні стати основними засадами впровадження гендерної політики в державному управлінні, і є ще одним кроком подальшого розвитку України на шляху до сучасної демократії. Гендерне бюджетування дозволяє проаналізувати та перерозподілити дохідні джерела та видаткову частину таким чином, щоб потреби населення громади, а це жінки і чоловіки за різними соціальними та віковими категоріями, були належно представлені в бюджеті. Зокрема, як виконання бюджету впливає на чоловіків і жінок, та хто при цьому отримує найбільшу користь від бюджетних рішень.

З огляду на отримані результати та врегулювання гендерних проблем під час запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в практичну діяльність, запропоновано такі подальші кроки щодо їх вирішення:

- 1) врахування гендерно-специфічних проблем функціонування та фінансування системи з підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів закладами післядипломної освіти при розробці паспорту бюджетної програми на наступні періоди (Міністерство освіти та науки України, Міністерство фінансів України);
- 2) впровадження заходів, спрямованих на вирівнювання гендерної ситуації, зокрема, що направлені на зменшення навчального навантаження, і кількості студентів, слухачів у розрахунку на одного викладача, а також скорочення «валу» робочих програм,

планів та регламентів (Міністерство освіти та науки України, Департамент освіти та науки облдержадміністрації);

3) впровадження заходів у сфері гендерної освіти та виховання: усні журнали, публічні обговорення, дискусії та зустрічі з науковцями, які займаються гендерною проблематикою (Міністерство освіти та науки України, Департамент освіти та науки облдержадміністрації);

4) розробка на місцевому рівні заходів щодо залучення соціальної реклами на зовнішніх рекламних носіях з метою пропаганди важливості професії педагога-чоловіка (Департамент освіти та науки облдержадміністрації, Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

5) при реалізації аналітичної інформації необхідно врахувати наслідки для жінок та чоловіків, шляхом здійснення будь-якого заходу, включаючи впровадження законодавства, стратегічної політики і програм освіти на всіх рівнях (Міністерство освіти та науки України, Департамент освіти та науки облдержадміністрації).

Рекомендації щодо пропонованих змін у бюджетних документах стосуються включення гендерного компонента до результативних показників виконання бюджетних програм у галузі освіти: показників затрат, продукту, ефективності, якості.

АНОТАЦІЯ

Нікуліна Т.В. Гендерно-орієнтоване бюджетування (на прикладі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) – На правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Магістерську роботу присвячено гендерно-орієнтованому бюджетуванню. У вступі обґрунтовано актуальність та рівень дослідженості теми; окреслено мету та основні завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження; описано наукову новизну; встановлено практичне значення отриманих результатів магістерської роботи; зазначено структуру та обсяг роботи. Робота розпочинається із гендерно-орієнтоване бюджетування як актуальний напрям державної політики; історії розвитку гендерного бюджетування; поняття та принципів гендерно-орієнтованого бюджетування.

Основна частина дослідження присвячена особливостям впровадження гендерного бюджетування. Охарактеризовано нормативно-правову базу гендерно-орієнтованого бюджетування. Окреслено можливості та перспективи гендерного бюджетування на

місцевому рівні в Україні. Наприкінці роботи проаналізовано перспективи запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування в практичну діяльність органів публічного управління. Зроблено висновок, що Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти не орієнтований на вирішення проблем забезпечення рівних прав та можливостей різних груп жінок та чоловіків. Як і загалом, вся галузь освіти, МОІППО відчуває на собі нестачу у фінансуванні, тому, праця тут стала менш престижною і менш оплачуваною. До невисокої заробітної плати, тут додалися велике навчальне навантаження, складання і написання різноманітних програм, планів та звітів. Дані обставини не лише «відлякують» чоловіків від викладацької професії, а й ведуть до дискваліфікації тих, хто працює викладачем. Тобто, представництво чоловіків-педагогів та жінок-педагогів за фаховими напрямками не є збалансованими. Разом з тим, у сфері освіти відбувається формування і всебічний розвиток особистості – вчителя, викладача, чи то чоловіка, чи то жінки.

Ключеві слова: гендерно-орієнтоване бюджетування, чоловіків і жінок, гендерна рівність, рівних прав і можливостей, формування державного й місцевих бюджетів.

SUMMARY

Nikulina T.V Gender-oriented budgeting (on the example of Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Teacher Education)

Graduate work for obtaining an educational degree «Master». Petro Mohyla Black Sea National University. – Mykolaiv, 2019.

The master's thesis is devoted to gender-oriented budgeting. The introduction substantiates the relevance and level of research of the topic; outlines the purpose and main objectives, object, subject and methods of the study; the scientific novelty is described; the practical value of the obtained results of the master's work is established; the structure and scope of work are indicated. Work begins with gender-oriented budgeting as an urgent policy direction; the history of gender budgeting; concepts and principles of gender budgeting.

The main part of the study is devoted to the features of gender budgeting. The legal framework of gender-oriented budgeting is characterized. The opportunities and perspectives of gender budgeting at the local level in Ukraine are outlined. At the end of the paper, the perspectives of introducing gender-oriented budgeting into the practical work of public administration are analyzed. The conclusion is made that the Nikolaev regional institute of postgraduate pedagogical education is not focused on the solution of problems of ensuring equal rights and opportunities of different groups of women and men. As in general, the entire field of

education, MOIPPO lacks funding, so work here has become less prestigious and less paid. In addition to low salaries, there is a lot of training, compilation and writing of various programs, plans and reports. These circumstances not only "deter" men from the teaching profession, but also lead to the disqualification of those who work as a teacher. That is, the representation of male teachers and female teachers in professional fields is not balanced. However, in the field of education is the formation and comprehensive development of personality - teacher, teacher, whether a man or a woman.

Key words: gender-oriented budgeting, men and women, gender equality, equal rights and opportunities, formation of state and local budgets.